

манський, що задля ощадности, ще за побуту о. Бонна в Римі, переймав був до Фраскати, мальовничої місцевости в 20 кілометрів від Ри-

му, де, чекаючи повороту свого шефа, писав поезії, присвячені мотивам римської історії та римських краєвидів...

Проф. д-р Микола Андрусак

НАШІ КОРОЛІ

(До 700 ліття коронації Данила Романовича)

Історичні вістки про початки державного життя в Україні сягають IV-го століття по Христі. Германських готів, що в III-ому ст. по Христі прийшли на Україну й покорили під свою владу місцеві слов'янські племена, побили в 372 р. гуни, і тоді слов'янські племена в Україні, яких готський історик Йордан і грецькі письменники VI. ст. звать „антами“, створили свою незалежну державу. Король остготів Гермаріх відібрав собі життя, щоб не покоритися гунам, а його наслідник Вінитар — за словами Йордана, що написав історію готів у половині VI. ст. латинською мовою, — не хотів теж підлягати гунській зверхності, відстав від гунів і „рушив зі своїм військом на краї антів“. Спершу йому не пощастило, але згодом він переміг антів, узяв до неволі їх короля Боза та 70 його старшин та велів їх для постраху антам розпнати на хрестах. Йордан однаково називає „королями“ і готських „кунінгів“ і антського володаря — вождя Боза. Слід прийняти, що вже у тих часах українські слов'яни прийняли від готів назву володаря „кунінг“, зі слов'яншили її на „князь“, отже Йордан слов'янську назву „князі“ запозичену з готського „кунінг“, пе-

редав латинською мовою через „рекс“.

З того часу назву „князі“ уживали слов'яни для означення своїх племінних володарів. Та у VIII. ст. заволодів західно-слов'янськими племенами франконський король Карло Великий, якого папа коронував у Римі на західно-римського цісаря; внаслідок залежності західно-слов'янських племінних князів від Карла Великого, повстала від його імені серед західних слов'ян назва „король“ для означення суверенного володаря. На Русі назва „князь“ означала й суверенного володаря. Тимто „Повість временних літ“ називає „князями“ угорського Стефана і польського Болеслава, хоч вони дістали королівські корони: перший від папи, другий від західно-римського цісаря Оттона III. Але ще перед повстанням великої держави Русь із столицею у Києві, Бертинська хроніка подає, що в 839 р. византійський цісар Теофіл вислав своїх послів до короля франків Людвика Побожного. Разом з византійськими послами вибралися до цього короля послы від короля племени „Рос“ Гакана, які раніше прибули до Царгороду й оповідали, що вони з роду свеонів. З цієї першої західно-ев-

ропейської вістки про побут послів руського племені в Царгороді годі збагнути, чи „Гакан“ перекручене скандинавське ім'я Гакон, чи хазарська назва володаря „каган“, що означає великого володаря, якої то назви вжив київський митрополит Іларіон у свій „похвалі кагану нашому Володимирі“.

Скандинавські й ісландські саги називають князя Володимира Великого „конунгом Гардаріки“. Мер зебурський єпископ Титран (975-1018) називає в своїй хроніці західно-римських цесарів саської династії (трьох Оттонів), Володимира Великого (або його сина Ярослава) — „Рускорум — Рускуорум — Русценорум рекс“, (1), от же „королем русинів“. В оповіщенні Ф. Деглером реєстрах документів византійських цесарів (2) є згадка, що византійський цесар вислав 11 жовтня 989 р. посольство, в якому був митрополит Ефезу, єпарх Антиохії та кілька єпископів і монахів, до Володимира Великого до Києва, щоби передати йому корону й інші інсигнії та цісарівну Анну. Немає сумніву, що коронація Володимира на царя-короля відбулася у зв'язку з його вінчанням з цісарівною. Аргументи Петра Ісаєва („Чи Володимир Великий був коронований?“, Флядельфійський „Шлях“, 1949, чч. 33-36), що византійські послы тільки при везли корону, а коронували його щойно польські послы в 1000 р., не витримують критики, тому що не має згадки про коронацію Володимира папськими послами, і годі припускати, щоби византійський цесар поручив своїм архієреям тільки передати корону, а здержатися з коронацією, яку мали б виконати аж

щойно послы з Риму, з яким суперничила Византія на слов'янському терені. Традиція про царську корону Володимира зберіглася до XVI. ст. в Царгороді, коли то про неї згадав у своїй грамоті в 1561 р. патріарх, що потверджував царський титул московського царя Івана IV.

Та московські книжники перекрутили цю традицію на свій лад, мовби то царську корону після византійського імператора не Володимирові Великому, тільки пізніше в XII. ст. Константин Мономах Володимирові Мономахові, але з дорученням не коронуватися до часу, доки Бог не поставить царя. Тоді для коронації Івана IV. „віднайдемо“ в Москві царську т. зв. „Мономахову шапку“, якої вигляд не має нічого спільного з виглядом византійських царських корон, а є московським твором, взорованим на шапках монгольських ханів.

Заходить питання, чому автори київських літописних записок від 1039 р., чи врешті остаточно їх редактор і автор „Повісті временних літ“ Нестор промовчали коронацію Володимира Великого, якої традиція в XI. ст. була ще свіжою? Мій здогад, що літописці промовчали цю світлу подію тому, що після смерті Володимира Великого корона дісталася в руки братовбивника Святополка I. Окаяного, який утікаючи перед Ярославом Мудрим з Києва, забрав її з собою і десь її запропастив. Коронація братовбивника короною Володимира Великого і запропашення її — це були події неприємливі для літописців і тому вони, щоби не згадувати, що сталося з короною, промовчали й саму коронацію Володимира. Нас-

лідники Володимира на великокняжому київському престолі, починаючи Ярославом Мудрим, також без сумніву відбували християнський коронаційний церемоніал, хоч без корони Володимира, з благословенням митрополитим; за їх зразком відбувалися також коронаційні церемоніали удільних князів.

У статті „Перший король України“, надрукованій у половині 30-их рр. в „Календарі-Альманаху Червоної Каліни“, у Львові, а передрукованій тепер у торонтопському „Українському Робітнику“ (з 24 червня 1953 р., XX, ч. 24), уважає Теофіл Коструба Ярополка Ізяславича „першим королем України“. В дійсності Ярополк прибув до папи Григорія VII. в квітні 1075 р. тільки як посол свого батька великого київського князя Ізяслава I. Ярославича, прогнаного з Києва його молодшими братами - князями: Святославом чернігівським і Всеволодом переяславським. В ім'я батька попросив він від папи „руського королівства“, як ленна св. Петра, і подав зажалення на польського короля Болеслава II. Сміливого, що забрав від Ізяслава гроші, а не поміг йому відібрати Києва. Папа відповів Ізяславові, що бере його, як руського короля, в опіку і велів іншою буллою, адресованою до Болеслава, звернути Ізяславові гроші. Ніякої королівської гідності папа не надавав тоді Ярополкові. Ярополк-Петро ніколи не засів у Києві, щоби бути „руським королем“, був тільки удільним князем, спершу турівським, згодом володимирським; що-правда, а останньому році свого володіння Ізяслав тримав свого сина собі для помочі у Вишгороді коло Києва.

Але після смерті Ізяслава став великим київським князем Всеволод, що обмежив володіння Ярополка в Західній Україні викроенням доробузького князівства для Давида Ігоревича та перемиського, звенигородського і теребовельського князівства для Рюрика, Володаря і Василька Ростиславичів. Коли Ярополк пішов з Володимира походом на Звенигород, убив його якийсь „Нерядець проклятий“ в 1087 р. В т. зв. трірській псалтирі маємо молитви Ярополкової матері, походженням польської княжни Гертруди, за її вбитого сина. Серед малюнків у цій рукописній псалтирі є на одному зображення, як Христос коронує Ярополка. Коструба вважає це за доказ коронації Ярополка папою на короля; я вважаю, що це Христос за молитвами Гертруди вінчає Ярополка-Петра корону мученика.

З „Життя св. Маріяна, ігумена регенсбурського“ довідуємося, що за допомогою на будову монастиря св. Якова і Гертруди в Регенсбурзі вибрався чернець Маврикій до „руського короля“ до Києва. Там його король і знатні бояри ласкаво прийняли й обдарували дорогими футрами вартости біля сотні марок. По дорожжю Маврикія до Києва відбулася в 1119-25 рр. і цим „руським королем“ був Володимир Мономах.

30 гривень срібла для монастиря бенедиктів під покровом св. Петра в Ерфурті жертвував Роман „король русинів“, якого наш галицько-волинський Літопис називає „самодержцем і царем усієї Русі“. Після його смерті, „опікуючись“ його малолітніми синами, угорський король Андрій II. (1205-1235), почав титулувати себе „королем Галичі

ни і Володимирії“, отже тим самим уважав цей король галицько-волинську державу за суверенне королівство.

У статті „Західня Україна і Рим у XIII. ст.“ („Записки Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові“ т. СXXXIII.-СXXXIV., 1917) натякає Микола Чубатий на папські листи до „руських королів“, яких він усіх добачує в особі галицького князя Дачила. Піри згадці про лист папи Григорія IX. до „світлого короля Руси“ (с. 28) в 1231 р., Чубатий завважує, що цим „королем“ міг бути Данило, як наймогутніший з тогочасних українських князів (с. 29). Данило в початках 30-их рр XIII. ст. боровся із змінним щастям з окупантами Галичини мадярами, яких спомогали й деякі галицькі бояри з Судиславом на чолі, зокрема воював з цими непокірними йому галицькими боярами та з своїм стрийним братом белзьким князем Олександром Всеволодовичем. Спомагав Данила тогочасний великий київський князь Володимир IV. Рюрикович (1223-34), молодший син Романового тестя Рюрика Ростиславича. До нього без сумніву був спрямований лист папи, якому йшло про приєднання київської митрополії до унії з Римом. Інший лист папи до „Івана, світлого короля Руси“, слід прийняти: до Ізяслава IV., сина замученого татарами над Калкою Мстислава III. Романовича, що заступив у 1235 р. на велико-княжому престолі Володимира IV., який в наступному році вернувся в-друге до Києва.

Та вигляди на церковне поєднання України з Римом настали щойно після першого татарського наїзду на Україну в 1240 р. Прихилив

ся до цієї справи великий київський князь Михайло Всеволодович з чернигівських Ольговичів, посвоячений з угорським королем Белею IV.; одружений з угорською королівною його син Ростислав впродовж 10 років (1235-45) старався при помочі мадярів і поляків загарбати від Данила Галичину для себе. І ось на собор католицької церкви в Ліоні в 1245 р. вислав Михайло київського митрополита Петра Акеровича; церковною унією з Римом думав Михайло знайти союз у Західній Європі проти татарів. Татарський хан мабуть довідався про ці його заміри (чи не завдяки суздальському князеві Ярославові Всеволодовичеві, що з ласки хана Батия став київським князем у 1246 р.), бо хан зажадав від Михайла в Сараю, щоб він на знак очищення від лихих думок, пройшов поміш два вогні та поклонився опікунчим духам ханського роду. Він цього не вчинив і його замучили татари; подібно, як замученого над Калкою Мстислава III., православна Церква признала і його, як мученика за Христову віру, святим. Коли папа Інокентій IV. писав у своїй грамоті з 3 травня 1246 р., виставленій внаслідок заяви митрополита Петра на ліонському соборі до „руського короля“: „Тому рішились ми тобою і твоїм королівством, як новонабутим, опікуватися з особливою ласкою і прихильністю, радо прихильємось до твоїх обіцянок і прохань“, та бере „руського короля і його державу під опіку св. Петра“, та на якого то „руського короля“ двір вислав папа двох домініканів, — цей „руський король“ уже загинув. Чубатий (с. 43), а за ним Микола Го-

лубець („Велика історія України“ с. 254) хибно вважають, що цим „руським королем“ був Данило.

Переговори між Данилом і Васильком Романовичами та Римом почалися шойно від часу переїзду через Україну папського легата Пляно Карпіні до татарів у 1246-47 рр. З повертаючим до Риму легатом вислав Данило своїх послів, про яких, як послів „Данила, короля Руси“, згадує папа в листі з 13 вересня 1247 р. Але вже 27 серпня 1247 р. папа адресував свій лист до світлого „короля Руси“ Данила. Чубатий (с. 50) думає, що папа вже від початку переговорів мав коронацію Данила в проєкті, бо у всіх листах титулував Данила „рек“, а не „дук“. Я вважаю, що папська титуляція виходила з признання Данила суверенним володарем так, як і вище згадані великі виївські князі були називані в папських грамотах королями. А навіть грамота, якою приймав папа під свою опіку родину Данила, була адресована до „королів“: Данила руського (Руси) і Василька володимирського (Володимирії), його брата. Буллею з 14 травня 1253 р. ззивав папа християн Польщі, Чехії, Моравії, Сербії (лужицької) і Поморя до походу проти татар на поміч „нашому снівові, світлому королеві Руси“ — Данилові. Та на зазив цієї папської булли ніхто не спішив коронованому папським легатом Опізоном у грудні 1253 р. в Дорогичині над Бугом королеві Данилові.

Коли візьмемо під увагу те, що вже від самих початків листування з Данилом папа Інокентій IV. називав Данила „королем Руси“, то властиво ця коронація не підносила

Данила з князя на короля. Після смерти великого київського князя „руського короля“ Михайла папа уважав Данила за суверенного володаря-короля Руси, вів з ним переговори в справі унії церкви в його державі з Римом і коли Данило годився на цю унію під умовою помочі католицьких держав проти татарів, папа велів своєму легатові коронувати Данила на знак, що він бере руського короля під свою опіку.

Але коли ніхто з західніх володарів не спішився помагати Данилові проти татарів, наш король не спішився з проголошенням унії церкви в його державі з Римом, тому папа Олександр IV. в своїй грамоті з 1257 р. закинув Данилові не дотримання умови та звернувся до католицьких володарів силою при мусити Данила до церковної унії з Римом. Та цей заклик папи Олександра IV., мав такий самий успіх, як зазив його попередника Інокентія IV. помагати Данилові. Останній, бачучи незаінтересованість західніх володарів обороною його держави перед татарами, уважав за відповідне зірвати свої зв'язки з Римом, щоби цими зв'язками не дразнити татарів.

Цю латинську титуляцію „рек“ присвоїли собі галицько-волинські князі після смерти Данила в своїх грамотах, висланих на Захід. Князь Юрій Львович титулує себе „королем Руси й князем Володимирії“. Але немає документальних даних на те, наче б то він відновив зв'язки з римським папою і переговорював з ним про унію, — як це пишуть М. Голубець („Велика історія України“, с. 265) і Вол. Ма-

цяк („Український Робітник“ з 5 червня 1953 р., ч. 2.); останній перечить тому, що він сам написав у своїй публікації „Галицько-волинська держава 1290-1340 рр. у нових дослідах“, УВАН, Авгсбург, 1948, с. 19). Внук Юрія I. від дочки Волеслав Юрій П. Тройденевич титулував себе тільки „князем“ Руси (часом „Малої Руси“), але його наслідник князь Дмитро Детько, у своїй грамоті до громади й купців міста Торуня називає свого попередника „руським королем“. Сучасний йому угорський король Людвик I. відрізнує „руське королівство“ від угорського („Велика історія України,“ с. 336).

Наведені документальні уривки, хоч не повні, повністю вистачають до висновку: У середньовічних західно-європейських джерелах титулюють наших великих київських

князів до-монгольського періоду та галицько-волинських Романовичів усе **королями**. Тим то цієї титуляції повинні держатися й українські історики у своїх працях в західноєвропейських (у тому і в західнослов'янських) мовах. Дослівним до теперішнім перекладом нашого слова „князь“ виклиувалося в західньому світі туманні погляди про нього несусуверенність наших князів.

1) Андрій Микитяк: "Traces of Old Rusj Abroad", "Keryx", Stamford, 1951, III, № 4, p. 20.

2) F. Doegler: Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der neueren Zeit. Reihe A. Regesten, Abt. I, Regesten der Kaiserkunden des ostroemischen Reiches, I. Teil — Regesten 565—1025, Muenchen-Berlin, 1924.

Д-р І. Тесля

Канадійські українці у світлі свіжо оголошених матеріалів перепису людности Канади 1951 р.

(В світлі перепису населення з 1951 р.)

На основі перепису людности 1951 року в Канаді жило 395.043 осіб українського походження. Тим робом українці складають найсильнішу слов'янську групу, перевищуючи чисельністю всі слов'янські народностеві групи взяті разом. Вони творять 2,8% усього населення Канади, займаючи четверте місце після людности британського походження (47,9%), французького (30,8%) та німецького (4,4%),

але перед скандинавцями (2%), голляндцями (1,9%), поляками — (1,7%), жидами (1,3%), росіянами (0,7%) та іншими.

Продовж останнього десятка літ число людей українського походження зросло на 89,114 осіб, тобто на 29%. На це склалися не тільки високий природний приріст і повоєнна імміграція (в рр. 1949—51 прибуло до Канади 21.858 українців), але, головно, влучення до у-